

Pierre-Etienne Laporterekin elkar hizketa:

«Lan mundua da hizkuntz normalkuntzaren giltzarria»

Hizkuntza minorizaturik duten herriek beren egoera linguistikoa iraultzeko normalean aukeratzan duten hizkuntz politikarako lehen planifikazio eremu nazionala Irakaskuntzarena izan ohi da. Irakaskuntzatik abiatzen diren hizkuntz normalkuntzarako prozesu hauek, administrazio eta komunikabide eremuetan izaten dute jarraipena, baina ez dute hizkuntza minorizatuaren etorkizunik ziurtatuko lan munduan hizkuntza minorizatuaren erabilpena orokortzen ez duten arte. Euskararen normalkuntzarako urrats determinantea izango den prozesu horri nola aurre egin behar diogun aztertzen hasteko asmoz, Quebec-en lan munduan izandako esperentziaren inguruan elkarrizketatu dugu Pierre-Etienne Laporte jauna "Conseil de la langue française" (Hizkuntza Frantsesaren Kontseilua) Quebec-eko hizkuntz politika zuzentzen duen erakunde gubernamentaleko lehendakaria.

Mr. Pierre Etienne Laporte, president of "Conseil de la langue française" (Council of the French Language) the governmental organisation dealing with language policy in Quebec, remarks on the importance of normalizing French at work. Up to now, this strategic economical field had been under English speakers' ruling, but the Language Law has given it to Quebec French speakers. Mr. Laporte emphasizes that the whole process, which has been achieved with great flexibility, is based on the agreement and co-operation between French speaking businessmen, workers and institutions. Several years after having normalized French at the work site and being this the major language, there has not been any reports against it on any side. This has been so because the three agents have accepted and developed their role in the normalization process as it had been stated.

GALDERA: Quebecen lan arloko hizkuntz normalkuntzari ekitea erabaki zenutenean zein enpresa motatatik erabaki zenuten has-tea?

ERANTZUNA: Guk ez dugu bereiz-keta legalik egiten industria sektorean. Hemen bereizketa administratiboak egi-ten dira eskuhartze estrategiaren ara-bera. Ez dira modu berdinean hartzen zerbitzu enpresa bat eta eskugintzako enpresa bat. Baina lege ikuspuntutik ez dago bereizketa zehatzik. Legeak jasotzen duen bereizketa bakarra langile ko-puruaren araberakoa da, berdin delarik zein den dagokien sektore ekonomikoa.

G: Enpresa baten frantziera-tzeaz ari zaretenean, pertsonala-ren frantzieratzeaz ari zarete, enpresa barneko lan hizkuntzaz edo zerbitzu-hizkuntzaz ari zare-te? Nola egiten da Quebecen ja-rraitu beharreko estrategiaren hautaketa? Pertsonalarengandik hasten da edota zerbitzu-hizkun-tzatik?

E: Hori batera egiten da. Legeak argi zehazten du frantzieratze programa batek pertsonala, dokumentazioa, hezkuntza profesionala, bezeroekiko harremana, egoitza sozialaren baldin-tzak eta Gobernuarekin dituen komu-nikazioak ukitzen dituela. Ez da hasten fransesa irakatsi behar zaiela esanez, enpresak lehenatasunezko erabakia hartzen duenean, bere pertsonalaren hezkuntza zein izan behar duenentz.

G: Nork erabakitzen du hori?

E: Negoziaketa egiten da enpresa, Frantziar Hizkuntzako Bulegoa eta Go-bernuaren artean.

Frantzieratze programa batek pertsonala, dokumentazioa, hezkuntza profesionala, bezeroekiko harremana, egoitza sozialaren baldintzak eta Gobernuarekin dituen komunikazioak ukitzen ditu.

MOTIBAZIOA

G: Nola dinamizatzen da moti-bazioa?

E: Motibazioa hiritar onaren jokaera da alde batetik, zeinak legearen eska-kizunak betetzen baitituen, hori exigen-tzia arruntzat hartzen delarik. Beste zioa jakina, eta hori behar bada garrantzi-tua da zuentzako, enpresa bat fran-tzieratzen denean, aurrez jarri dituen helburuak bete egiten ditunean, fran-tzieratze prozesua bete duela esaten duen ziurtagiri bat ematen zaio, eta ziur-tagiri hori zenbaitetan balore sinboliko handikoa da. Esate baterako, IBMri bere frantzieratze ziurtagiria ematen zaionean Gobernua edota Kontseilua ahalegindu egiten dira IBM hiritar Gor-poratiibo eredu dela ezagutzera ema-ten.

Horri buruzko ikerketak egin ditut eta nahikoa erabakior gertatu dira; izan ere Quebecoko enpresa batentzako aban-taila ekonomikoak daude frantzieratze bidean badago. Hori bera ikusten da enpresa horiekin egiten diren bileretan ematen dizkiguten datuekin. Frantzie-ratzen diren enpresek ekoizpenari buruzko hainbat argudio ematen dituz-te: enpresa batetako langileriaren ge-hiengo frankofonia denean hobe aur-kitzen dira frantzieraz lan egiten dute-

nean, zoriontsuago dira eta ekoizpen maila igo egiten da ingelesez lan egingo balute lortuko zuketenaekin alderatuz. Beraz, zentzu horretan, izan, bada legera egokitzeko eta finantziatzeko eragile ekonomiko bat.

G: Baina ez da gauza bera frantzieratzeko programa bat egitea langilegoari hizkuntza bat erabiltzen uzteko eta hizkuntza bat lan munduan erabiltzea. Esate baterako, hemen Gobernuak kanpaina bat bultzatzen du administrazioko langileek euskara ikas dezaten, baina ez dago horrekin bat doan planik enplegatuak ikasi duen hizkuntzaren erabilpena bultzatzeko. Frantzieratze kanpaina bat enpresako maila guztietan burutzen dela esaten duzuenen, bai pertsonalaren mailan, bai enpresa barnean erabiltzeko hizkuntzan, horrek frantzieratze prozesuan langileak ikasi dituen ezagupenen erabilera araututa dagoela adierazten al du?

E: Lehenik esan beharra dago enpresa bat frantzieratzen denean edota enpresa batek bere burua frantzieratze bidean jartzea erabakitzen duenean, helburua frantzieraren erabilera orokortzea dela, idatziz eta hitzez. Beraz erabilera da helburua. Hori bai, helburu hori han ulertzeko kontutan hartu behar da egoera ez dela Euskal Herrikoa bezalakoa. Beharrezkoa da enpresak bere onspena ematea enplegatu anglofonoek frantziara ikas dezaten, ezen bere enplegatu franko-fonoak, gehiengo direlarik, frantzieraz mintzatzen baitira.

Kasu gehienetan guztia eztabaidatzen da, esate baterako frantzierazko

hezikuntza teknikoa ematearena, erreferentziako eskuliburuak frantzieraz ematearena, gainerik daudenekin, nahiz anglofonoak izan, frantzieraz mintzatzeko ahalbidearena. Argi dago han frantsesa ikasteko exigentzia dagoela frankofono ez direnontzako..

G: Eta enpresa al da gastu guztien arduradun egiten dena?

E: Bai, enpresaren kontu dira gastuak. Gobernuak ez die inolako diru laguntza finantzierorik ematen enpresei.

G: Orain dela hainbat urte enpresek ez zuten laguntzarik izaten?

E: Ez, orain hainbat urte, 22 Legearen garaietan, hots 101 Legearen aintzindari izan zena, bertan biltzen zenez aurrikusita zegoen frantzieratze ziurtagiria ez zeukaten enpresek ezin izango zutela ez Gobernuarekin ez Administrazio publikoarekin negoziaririk burutu. Baina formula zentzugabea zela eritzi zion Gobernuak, eta enpresa guztiak frantzieratzeko exigentzia xedatzen zuen lege unibertsaleko formula nahia-go izan zuen. Inolako abantaila ekonomikorik eman gabe beraz. Baina zera esan behar dut, azterketak egin dira

Enpresa batek bere burua frantzieratze bidean jartzea erabakitzen duenean, ikasteko exigentzia dago frankofono ez direnontzako eta enpresaren kontu dira gastuak, Gobernuak ez die inolako diru laguntza finantzierorik ematen enpresei.

horri buruz eta 40-50 enpresako lagina hartuz ikusi da frantzieratze prozesuaren kostoa enpresako negozioen urterokoaren %0,5 besterik ez dela. Horrek esan nahi du Bell Kanada, IBM... eta antzerako enpresentzako %0,5a Quebecen bi milioi dolar esan nahi dituela. Baina guk uste dugu frantzieratzea inbertsio bat dela enpresarentzako eta haseran egiten duen inbertsio gastua gerora ekoizpenean, atseginean eta bere enplegatuekiko harreman onean jasotzen duela.

Dirulaguntzak ematen dira alofonoen lanari buruzko hezkuntza linguistikoari ekiteko. Frantzieratze arazoa enpresa txikietan dago, batik bat etorkinen inguruetan sortutakoetan. Arazoa larria da horietan. Enpresak finantza mailan laguntzak jaso ditzake Gobernuarengandik, Hizkuntza Frantsesaren Kontseiluak administratzen duen dirulaguntza programa baten bidez, ikastaroak eman ahal izateko. Bell-Kanada enpresak, handia izanik, Hizkuntza Frantsesaren Bulegotik dirulaguntza jasotzeko bidea dauka oso konplexua den hiztegi ofizial informatiko bat frantzieratzeko.

G: Beraz, ez dago frantzieratzearen aurka dagoen enpresarik?

E: Ez, Quebecen ez dago enpresarik, modu zabalean mehatxupean dagoenik. Ez dago enpresa bakar bat ere legearen esanak bete ditzan mehatxupean. Hainbat enpresek euren zerbi-

Gobernuak enpresa guztiak frantzieratzeko exigentzia xedatzen zuen lege unibertsaleko formula nahiago izan zuen.

Sindikatuak parte hartzen dute fabrika barnean edota bulegoetan presio eragile moduan, beren frantzieratze helburuak lortu egiten dituztelarik. Orain arte sindikatuak nahikoa eraginkor izan dira.

tzuak Quebecetik kanpo eramatea erabaki dute, informatikoak esaterako, baina egiazki enpresa talde txiki batek besterik ez du jarrera hori erakusten. Quebecoko frantzieratze estrategia hain da pragmatikoa, hain dago negoziaketan oinarrituta ezen egoeren onespina eta ezagupena dutela euskarri eta horrek kaltegabeko eta arazogabeko egiten du prozesua.

G: Prozesuaren ikuspuntutik, nola gertatzen da hori? Enpresak Hizkuntza Frantsesaren Kontseiluko atea jo eta, entzun, frantzieratze plan bat egin nahi nuke...

E: Oh, ez, ez. Hori baino askozaz ere sistematiagoa da, benetan formula original originala. Lege bat daukagu eta bertan xedatzen da 50 langile edo gehiago dituzten enpresak frantzieratu egin behar direla, legearen araudiak Quebecoko industri sektore guztiak biltzen ditu.

G: Pentsa dezagun Estatu Batuetako enpresa bat Quebecen ezartzen dela. Exigitzen al diozue nolabaiteko frantzieratze prozesu bat edo...?

E: Bai, bai. Pentsa dezagun esate baterako, Californiako teknologia enpresa handi estatubatuar batek Quebecera etortzea erabakitzen duela. Le-

gearen berri ematen zaie eta adierazten 1.700 enpresa daudela bere aurretik frantzieratuta eta hori ez dela munduaren amaiera. Frantzieratze prozesuari ekiteko arazoak konplexuak diren zenbait kasutan ere, esate baterako Bell Helikopteroen enpresaren kasua, Teknologia militar oso garaiko enpresa estatubatuarra berau, Quebecera etorri dira, eta legeak salbuespena eman diezaieke denboraldi batetarako.

Kasu horietan jakinerazten zaie berehala frantzieratu beharrik ez daukatela, lehenengo instalatu, gero euren enplegatuek ekarri eta, ostera, frantzieratu, baina hori denboraldi batetarako salbuespena da. Programa bakoitza egokituta dago, benetan neurrira egina.

SINDIKATU ETA LANGILEEN ESKU HARTZEA

G: Eta sindikatuen eskuhartzee?

E: Sindikatuek bi mailatan hartzen dute parte, batez ere Frantzieratze Batzordeko kide. Frantzieratzerakoan batzorde bat eratzen da enpresan, hori legeak aurrikusi egiten duelarik, eta gehiengo enpresako ordezkariak dago osatuta eta gutxiengo bat enpresako enplegatuek osatzen dute, sindikatukoak eta sindikaturik ez dagoenean edozein enplegatuk. Beraz sindikatuek parte hartzen dute frantzieratze batzordeetan. Baina sindikatuek parte hartzen dute fabrika barnean edota bulegoetan presio eragile moduan, beren frantzieratze helburuak lortu egiten dituztelarik. Orain arte sindikatuak nahikoa eraginkor izan dira.

G: Aldekoak?

E: Bai, aldekoak, esan beharrekoa da Hizkuntza Frantsesaren Kontseiluan,

bertako lehendakaria izan naizelarik lau urtetan, Administrazio Kontseilua dagoela, eta bere gain geratzen dela Quebecoko langileen lehendakaria. Gero, gauza batengatik edo besterengatik arazorik sortzen bada sindikatuekin zentralako lehendakariak eskuhartuko du Administrazio Kontseiluan eta arazoa konpontzeko bidean jartzen da.

Baina lehenik eta behin ondo ulertu behar da garapen ekonomikorako eredu quebecar batetan mugitzen garela. Quebecen korporatibismoak, hots, patronatu, sindikatu eta Estatuko funtzio publikoaren bategiteak, garapen ekonomikorako eredu original bat sorreraz du.

G: Zer nolako presioa egiten du langileak enpresan bertan?

E: Lau urtetan, nik, ziur ez dakit baina frantzieratze prozesua amaitu dutela adierazten duten 125en bat ziurtagiri banatu diet enpresei. Eta enpresa batetara jotzen dugun bakoitzean enplegaturen batek hartzen gaitu. Ez dute enpresa orohar ordezkatzin baina frantzieratze prozesuan lanean ari den jendea da, badira beraien artean ere itzultzen ibiltzen direnak edota eskuliburuak egiten dituztenak frantzieraz.

Quebecen ez dago enpresarik, modu zabalean mehatxupean dagoenik. Ez dago enpresa bakar bat ere legearen esanak bete ditzan mehatxupean. Hainbat enpresek euren zerbitzuak Quebecetik kanpo eramatea erabaki dute, informatikoak esaterako.

Legeak exigitu egiten du atal profesional ezberdinetako kideek (erizainek, medikuek, notariak, abokatuek...) euren gaitasuna frogatzea duten lanbide hori frantzieraz burutzeko. Erizain laguntzaileek horren legezkotasun konstituzionala ukatu egin dute. Epaitegiak sentitzen duela esan du, baina Quebecen hori eskatzea guztiz bidezkoa dela erabaki du.

G: Langile horiek plana ez doala ondo esaten badizute, Kontseiluak hori kritika ezkor bat baitiltzan hartzen al du?

E: Ez, langileek esaten badute planak ez duela funtzionatzen, langileek gutunez, sindikatuko ordezkari baten bidez edota frantzieratze prozeduratan egoten den bitartekariaren bidez jakinerazten badigute plana ez doala behar den bezala, orduan Kontseiluak ikustaldi bat prestatzen du enpresa horretara, egin den adierazpen hori baiesteko edota hala badagokio ezesteko.

G: Ez al da eraso bat baitiltzan hartzen Kontseiluan?

E: Ez erabat. Hau da, batzuetan antolatuta izan ditut Quebecoko herrialde ezberdinetako Frantzieratze Batzordeen Biltzarreak; hoteletan herrialde bakoitzeko 25 Frantzieratze Batzordeekin Biltzarreak egiten dira. Batzuetan bil-

tzarretan jendeak esaten du sentitzen duela baina beren herrialdean frantzieratze prozesua ez doala ondo, eta esaten zaie ea Kontseilukooi eskatu diguten beharrezko zaien guztia, hori baloratze beharrezkoa dela prozesu horrek aurrera egitea eta.

Baina une horretan funtzionarioek eritzi hori jasotzen dute eta langileei esaten zaie lehendakaria Kontseiluan dagoela. Beraiek beren eritziari eusten badioten eta gauza ez doala ondo esaten badute zerbait egin beharra dago.

Normalean enpresek modu onean hartzen dute jokaeraz aldatu beharra. Guzti hori jakina, arrazoizkoa da, baina ezinezkoa da sindikatuek nahi bezala enpresako planari dagokion guztia frantzieraz eduki, ezen plan horiek mundu guztian zehar baitabiltza, Estatu Batuetan, Europan, eta ezin frantzieratu daitezke. Baina esan diezaiekegu orain ezin dituztela frantzieratu, baina frantzieratu nahi izanez gero, ea horrek zenbat denbora eramango lukeen. Orduan, beraiek 7-8 urte inguru esaten dizute eta horrelako gauzak frantzieratzeko egitasmo bat egiten da.

GIZARTEAREN JARRERA

G: Kontsumitzaileek hizkuntz legediaren aplikazioaren inguruan egiten dituzten salaketen arazoari heldu nahi diote. Esate baterako, zein da kontsumitzaileen

Gaur egun, frantzieratze prozesua burutu duten enpresen kopurua %73-74koa da. Ez dago gaur egun enpresarik lege horren eragina izan ez duenik.

ekintzek duten garrantzia?

E: Batzordean, ni han nembilelarik, salaketa ugari jasotzen genituen, behar bada 3.500 salaketa inguru urteko, gaur egun kopurua 1.200 ingurukoa delakoan nago.

G: Beharrezkotzat jotzen al duzue jendearen ekimena?

E: Nik uste dut baietz. Uste dut salaketek prozesua azkartu egin dutela. Ezen bestela, industria eta zerbitzu ekonomiaaren esparruan, Quebecen, milaka enpresa daudelarik, milioika produktu tartean, ez dago funtzionari nahikorik gorabehera guztiak zaintzeko. Herritarrak ere badu bere erantzunkizuna.

G: Ez al dago aurkajartze nabaririk gizarteko zati batena?

E: Enpresen frantzieratze prozesuari dagokionez ez da inoiz egon. Benetan hori ez da *egia* oso osoan, Gobernuak Apelazio Batzordea deitu dena sortu baitu. Hau da, enpresa batetako lehen-dakaria izanik Kontseiluaren jokaerari onartezina erizten badiozu Batzorde horretara jo dezakezu apelazio bat egitera. Batzorde hori herritar zuhurrez dago osatuta, direlarik guztira. 1.970az geroztik Batzordeak ez du bilerarik burutu behin bakarrik ere. Horren arrazoitzat har dezakegu enpresen arteko arazo guztiak hierarkiaren barruan daudela araututa, baita Kontseilua berarena ere.

Ez da inoiz egon erantzun publikorik, ez ofizialik, ez legalik enpresen frantzieratze planari. Erantzunik egon denetan legearen beste atal batzuen inguruan egon da, esaterako etiketaiaren inguruan; interesgarria litzateke hori ere aztertzea. Legearen atal batek exigitu egiten du atal profesional ezberdine-

Frantziar Hizkuntzaren Bulegoan 325 funtzionari daude. Horietatik 100 enpresen frantzieratze prozesuaz arduratzen dira.

tako kideek erizainek, medikuek, notariak, abokatuak..., euren gaitasuna frogatzea duten lanbide hori frantzieraz burutzeko. Izan dira horietako atal batzuek, esate baterako erizain laguntzailerak, horren legezkotasun konstituzionala ukatu egin dutenak. Epaitegiak sentitzen duela esan du, baina Quebecen hori eskatzea guztiz bidezkoa dela erabaki du.

G: 101. Legea al da?

E: 101. Legea da, bai, baina hori 22. Lege zaharrarekin ere bazegoen. Legea egin ostean egin den araudian, industri sektore guztiak bildu dira eta zerrenda horretan enpresa guztiak sartu dira. Enpresa motaren araberako programa bat dago eta bertan zurea "A" enpresa dela aurrakusten bada frantzieratze prozesuari ekiteko 1.980ko urtarrilaren 13an egon behar duzu Kontseiluan, aldiz 390. zenbakidun enpresa bada 1.983ko urtarrilaren 13an, eta horrela enpresa guztientzako. Gaur egun, frantzieratze prozesua burutu duten enpresen kopurua %73-74koa da.

G: Horiek bukatu al dute jada euren frantzieratze prozesua?

E: Bai, edota bukatze bidean daukate. Ez dago gaur egun enpresarik lege horren eragin izan ez duenik.

Ez nuke, hala ere, enpresak frantzieratzeko prozesua %100ean betetzen dela esan nahi. Orain dagoen arazoa argi eta garbi isladatzen da estatistike-

tan. Frantzieratze planetan parte hartu duten enpresetatik %75a frantzieratu da erabat, baina maila horretara iritsi eta gainerantzekoak frantzieratzea oso zaila gertatzen da, ezen teknologia garaiaren esparruan sartzen baikara: aeronautika, informatika, industria aeroespaziala, energia arloko enpresa handiak,... Administrazioak erabiltzen duen hizkuntza, enpresak bere enplegatuekiko harremanetan erabiltzen duen hizkuntza frantziara izan ohi da. Zailena hizkuntza teknikoak gertatzen da, eskuliburuetan erabiltzen dena, ordenagailuetan erabiltzen dena...

G: Eta normalki, enpresek ez al daukate soziolinguista bat normalkuntza prozesua diseinatuko dienik?

E: Soziolinguistak ez dira beharrezkoak, baina bai industri barneko harremanak eratzen diharduten pertsonak, terminologia eta antzerakoak. Plana enpresak egina da, Kontseiluak planari onespena ematen dio, baina plana enpresak berak prestatzen du.

Enpresak burutze bidean jartzen du Frantzieratze Batzordearen segimendua izango duelarik.

Frantzieratze prozesuari ekiteko arazoak konplexuak diren zenbait kasutan jakinerazten zaie berehala frantzieratu beharrik ez daukatela, baina hori denboraldi batetarako salbuespena da. Programa bakoitza egokituta dago, benetan neurrira egina.

G: Enpresa batek kanpoko beste enpresa bat kontrata dezake bere plana egin dezan eta hori Bulegoan aurkezteko?

E: Zenbaitetan bai, frantzieratzeaz buruz kontsultarako industria eta gestio-bulegoak daude, programak egiten dituztenak.

HIZKUNTZA KALITATEA

G: Nork kontrolatzen ditu terminologian eta enpresetan erabiltzen den frantzieraren kalitatea?

E: Frantzieraren kalitatea eska daitekeen gauza da eta prozesuak egon dira horri buruzkoak, batzuek galduta egin dira, beste batzuk irabazi. Quebecen hobespenaren zainketarako aparatu bat dago. Erakunde bat dago enpresak legeen esanek bete ditzaten ahalegintzen dena.

Gobernuak ez dauka terminologia biltegi bat bertara abonatu ahal izateko. Nik, Kontseiluan nengoenean, telefono linguistikoa izenez ezagutzen dena sorterazi nuen. Telefono hori informazioa lortzeko erabili daiteke. Baina, 15 eta baita 20 urte ere irautesen duen prozesu horren ondoren funtzionari gorputz bat eratu da enpresak frantzieratzeko prozesu horretan esperientzia duena. Bada jenderik horretan 20 urte tik hona diharduena. Beraz, bereaiek frantzieratze prozesua burutzeko arazoak dituzten enpresak ikusi dituzte. Nik dagoeneko 21 urte daramatzat hizkuntza eta antolamendu arteko harreman arazoetan lanean. Beraz badaukagu alor horretan nahikoa esperientzia. Misio ugari izan dira Europar burutu direnak, esate baterako, Frantzia, Alemanian, e.a. enpresek nola funtzionatzen duten ikusteko, horri buruzko garapen ereduak iritsi ahal izateko. Gero txos-

Quebeceko gizartea da, mundu osoan, itzulpen alorra garatuena duena. Kanadan itzulpen industria oso oso handia da, ziurrenera Europako Ekonomia Elkartek duena bera baino askoz ere kualifikatuagoa.

ten xehatu bat egiten da Kontseiluan edota Kontseilutik kanpo. Zuek esaten duzuen bezala enpresa batek aditu talde bat kontrata dezake, talde horrek ez du soilik eurentzako programa prestatzen, frantzieratze bidea burutzen eta helburuak lortzen ere laguntzen dute.

SEGIMEN BULEGOAK

G: Funtzionarioek ikustaldiak egiten al dituzte?

E: Bai, hainbat ikustaldi egiten dituzte, frantzieratze prozesu luze guztietan egiten dira ikustaldi horiek. Enpresa bakoitzeko 25-40 ikustaldi egiten dira. Enpresak funtzionarioek ikustutzen dituzte.

G: Zer esan nahi du horrek? Funtzionari asko dagoela?

E: Hizkuntza Frantsesaren Kontseiluan 325 funtzionari daude. Horietatik 100 enpresen frantzieratze prozesuaz arduratzen dira. Hemen esan behar dut badela programa bat borondatezkoa, 50 langile baino gutxiagoko enpresak frantzieratzeko. Enpresa horiek ikustatzera joan behar baldin badira, komenitzen saiatzera joaten dira, zerbitzua eskain-tzen zaie eta zer egin behar duten adierazi. Gero, badira 80 edo 100en bat funtzionari, gizon eta emakume, beren zeregina enpresen frantzieratze

prozesuan lan egitea dena.

MERKATAL ETA NEGOZIO MUNDUA

G: Merkatal eta negozio mailan ere errespetatzen al da legea?

E: Guzti horri buruzko araudi bat dago merkatal eta negozioen hizkuntza deritzaiona. Guk lanaren hizkuntzaz hitzegin dugu. Bada beste araudi bat merkatal eta negozioetako hizkuntzari buruzkoa. Komertzio eta negozioetako hizkuntza etiketaia, erabilerari buruzko berriak, erabiltzeko moduak, produktuen deskribapena, enbalaketa dira. Legeak aurrikusi egiten du hori frantzieraz egitera behartuta daudela enpresak. 25 hizkuntza ezberdin erabili ditzazkete horretarako, baina ezinbestekoa gertatzen da frantziera artean izatea.

G: Hori 101. Legeak biltzen al du?

E: Bai, 101. Legeak biltzen du, eta hori da sarritan exigentzia deitzen dena, nola esango nuke nik... negoziagarri ez diren exigentziak alegia, hots, ezinbesteko exigentziak direla. Frantzieratze programa batetan abiatuurretik enpresak ziurtatu egin beharko du bere merkatal hizkuntzan hainbat produktu izango dituela frantzieraz eskuragarriak gertatuko direnak publikoarentzat. Horri buruzko araudia oso zorrotza da.

G: Zer gertatzen da norbaitek betetzen ez badu?

Itzulpengintzak diru bat kostatzen du, baina ez da gehiegizkoa izaten dituen etekinak kontutan hartuz.

Uste dut kontsumitzaileen salaketek frantzieratze prozesua azkartu egin dutela. Herritarrak ere badu bere erantzunkizuna.

E: Baten batek errespetatzen ez badu bi gauza gerta dakizkioke. Bata, normalki enpresako bezeroren batek salaztea. Denda handi batetara joan eta adibidez produktu informatiko bat erosi duzue. Etxera itzuli eta produktua instalzerakoan konturatu zarete argibide guztiak ingelesez daudela. Kasu horretan Gobernuaren organismo batetara jo dezakezue, Frantziar Hizkuntzaren Babeserako Batzordea izenekora eta han denuntzia bat jarriko duzue. Frantziar Hizkuntzaren Babeserako Batzordeak berrogeiren bat enplegatu ditu, guztiak behatzaileak eta komisari ikerleak, eta horiek enpresara joango dira edota enpresarekin harremanetan jarriko dira eta jakinerazi egingo diote nola bezero bat dagoen salaketa bat egin duena beren produktuek ez daukatelako erabilpen azalpenik frantzieraz, legeak horrela behar duela xedatzen duen arren. Orduan zein asmo duten adierazi behar dute enpresakoek. Normalki enpresakoek asko sentitzen dutela esan eta ea zenbat denbora daukaten akatsa zuzentzeko galdetzen dute. Sei hilabete-tik urtebetera bitarteko epemuga jartzen zaie. Asmo onekoak izaten dira ezen sei hilabeteren buruan zuzenduta egoten baita akatsa.

Gainerakona diru zigorrak daude, isunak, 500 dolar eguneko, baita 1.500 eguneko ere izan daitezke epemuga bete ostean.

Epaitegietara ere eraman daiteke kasua. Batzordeak ikerketa Justizia Mi-

nisteritzaren esku jar dezake eta berak erabakitzen du auzitegietara eraman ala ez.

Baina Justizia Ministeritzak judizialki jarraitzeko erabakia har dezake. Gertatu dira dagoeneko mota horretako prozesuak.

ETIKETAIA

G: Ba al dago aginduren bat etiketaia nahitaez frantzieraz egon behar duela esaten duena?

E: Bai, bada. Etiketaia apalategietan nahiz denden barnean ikus daiteke, eta egon daitezke bai frantzieraz bai ingelesez aldi berean kanpokoak, dendaratik kanpo den denak,..., Frantzieraz

G: Errepideetako kartelak sartzten al dira araudi horren barnean?

E: Bai, errepide ertzeko panelak sartzten dira hor. Beste hitz batzutan, kanpokaldera ikusgarri den edozelako kartel frantzieraz idatzita egon behar du, jakina, jatorrizko izena ezik.

Mota horretako seinale bat jartzeko espazioa erostean enpesei zera esaten zaie: entzun, espazio hori eros dezakezue, baina badakizue lege bat dagoena eta hark xedatzen duenez frantzieraz idatzita egon beharko dutela kartelak. Erantzun judizialak izan ditugu, auzitegien aurrean egon gara. Kasu famatu bat gertatu zen oinetakoen kanpaina iragartzen zuen kartel batekin, Auzitegi Gorenean bukatu zuen; Kanadako Auzitegi Gorenak ez-konstituzionala deklaratu zuen Quebeceko kartel komertzialei buruzko legea. Baina Quebeceko Gobernuak klausula bat errekurritzea erabaki zuen. Kanadako Konstituzioaren Klausula Derogatzailerik izenekoaren arabera 5 urtez luza-

tzen da lege horren erabilera aldaketa txiki batzuk egin eta gero. Bost urte igaro eta gero Hizkuntza Frantsesaren Kontseilua demandatu egingo dute, baina oraingo legea aurrera eramaten da.

G: Asko gastatzen al dute enpresek eta gobernuak itzulpengintzan?

E: Enpresek itzultzaileak dituzte. Quebeceko gizartea da, mundu osoan, itzulpen alorra garatuena duena. Kandan itzulpen industria oso oso handia da, ziurrenera Europako Ekonomia Elkartek duena bera baino askoz ere kualifikatuagoa.

Gobernu Federaleko alor guztiak, Otawako Estatu Idazkaritzan, bi hizkuntzetan funtzionatzen du, bertako itzulpengintza sailean 1.200 bat itzultzaile ari dira lanean. Beraz, itzulpengintza enpresa bat da, profesio bat. Itzulpengintzari buruzko Nazioarteko Biltzarreak egiten dira.

Baina ez da asko kostatzen. Izan ere enpresei beren bezeroekin dituzten harremanak modu egokiagoan burutzeko ahalbidea ematen die eta bide batez enplegatuekiko duten harremana ere hobetu egiten dute. Bai, itzulpengintzak diru bat kostatzen du, baina ez da gehiegizkoa izaten etekinak kontutan hartuz gero.

Gure aldetik dugun lehen erronka etorkinek frantziara eskura dezaten ahaleginak egitea da. Orain baditugu botereak, eskumen konstituzionalak, eta horrek abiapuntu egokia ematen digu lanean hasteko.

KOMUNIKABIDEAK

G: Komunikabideetan enpresa hauen publizitateari dagokionez, frantzieraz ari diren komunikabideetan publizitatea frantzieraz egiten omen dute eta ingelesez aritzen direnetan publizitatea ere ingelesez.

E: Hori ez dago araututa oraingo. Hori Kanadan ohitura da. Kanadan telebista publikoko sare handi bat dago, hizkuntza bitan aritzen dena berau. Bada sare bat frankofonia eta beste bat anglofonia, sare frankofonia frantzieraz aritzen da eta anglofonia ingelesez. Nik ez dut inoiz hizkuntzari buruzko araudirik ikusi sare horietan.

G: Eta egunkari pribatuei, prentsari... dagokienez?

E: Egunkari pribatuei dagokienez esan ez duzuela inoiz frantzierarik aurkituko egunkari ingelesetan ezta ingelesik ere frantzieraz idatzitakoetan.

Belgikan ingelesa aurki dezakegu egunkari flamendar batetan, hemen ez da horrelakorik inoiz aurkituko.

G: Presioarengatik al da? Ez al dago batere legerik, inolako mugarik?

E: Ez, ohitura da. Ez dago egunkari zuzendari bakar bat ere, egunkarietako lehendakari bakar bat ere hori onartuko lukeenik.

Saiatu dira zenbait egunkari ingeles euren egunkarietan orrialde bat frantzieraz argitaratzen, baina egiazki horrek ez du funtzionatzen, bakoitzak bere bezeroak ditu. Hizkuntza mailako segregazio egoera da, hizkuntz banaketa erabatekoa da.

G: Eta esate baterako Quebecen irrati berriren bat zabaltzen bada, ba al dago modurik hizkuntz aukera egiteko?

E: Ez, nire ustez araudi batek behar du egon. Hau da, Quebecen beste irrati-tiren bat zabaldu nahi baduzue lehenengo eta behin Gobernu Federalarengana jo behar duzue eta beraiek emango dizuete edota ukatuko beharrezko zaizuen lizentzia. Gobernu Federala arduratzen da komunikabideez. Gobernu Federalak estatistikak begiratzen ditu eta hark jakineraziko dizue Montrealean badirela dagoeneko hiru irrati ingelesez ari direnak, eta hori nahikoa delarik ezingo dela laugarren bat martxan jarri. Beraz frantzieraz aritzeko lizentzia eskeinitiko dizue baina ez duzue aukerarik izango hizkuntza bietan aritzeko.

ETORKIZUNEKO ERRONKAK

G: Nola ikusten duzue zuek Quebecoko etorkizuna? Nahiz eta etorkizunerako egoera linguistikoa normaldu duzuen, hizkuntzaren normalkuntza mantentzeari dagokionez oraindik ere lanean jarraitu beharko duzue.

E: Hori hitz egiten ari garenaren bai-

Gure bigarren erronka kontinente mailako merkatu librearena da. Mexiko elkarte ekonomikoan sartuta, amerikarrak hiru hizkuntzen aurrean egongo dira, frantziarra, ingeleza eta espainiera. Eta uste dut horrek legitimotasuna emango diola frantzierari.

tan dago. Nire ustez bi kasutaz hitz egin daiteke. Quebecen, etorkizunari begira, bi erronka handi ditugu aurrez aurre. Nire ustez hor dago etorkinen bateratze linguistikoaren erronka. Gaur egun, Kontseiluan Gobernuaren erizpidea lantzen ari gara etorkinak instituzio frankofonoetan hobeto batera daitezen bideratzeko.

Quebecen, gure egoera demografiko berezia kontutan izanik bateratzeko egitasmo gogotsuak ditugu. Datozen urteetan populazioaren gutxitze bat gertatuko da, beraz hazkuntza demografikoaren egonkortasunari eutsi ahal izango dugu etorkinen arabera. Gure aldetik dugun lehen erronka etorkinek frantziarra eskura dezaten ahaleginak egitea da, beren bizitza publikoan erabil dezaten, ez, besterik gabe, beren bizitza pribatuan. Uste dut orain baditugula botereak, eskumen konstituzionalak, eta horrek abiapuntu egokia ematen digu lanean hasteko. Bestalde beharrezkoa da irudimen handiaren froga ematea.

Bigarren erronka kontinente mailako merkatu librearena da. Gure egoeran, hizkuntza politika babestuta dago marko Federala bitarteko. Zentzu horretan politika hori ez da inoiz amerikarrekin negoziazio baten xede izan. Amerikarrak, behar bada, erabaki ahal izango dute guzti hori babeskeria modu bat izanik ez dela onargarria, baina une hauek beharrezkoa da Quebecen haiei ulerteraztea zeintzu diren babestu beharreko baloreak, ez dela azken finean munduari frantzieraz funtziona dezan behartzea, Quebecen badirela 25 urte dagoeneko gauzak horrela funtzionatzen dutena eta ez dela egon inortxo ere hori salatu duenik. Baina bada abantailarik elkarte ekonomikoan. Beharrezkoa da Mexiko elkarte ekonomikoan sartzea, horrela amerikarrak

Lehen ministrari batek egin ditu dagoeneko zenbait adierazpen publiko, esanaz Quebec subirano izatera heltzen denean ez dela hizkuntza legearen beharrik izango. Baina hori guztiz da faltsua.

hiru hizkuntzen aurrean egongo dira, frantziara, ingelesa eta espainiera. Eta uste dut horrek legitimotasuna emango diola frantzierari. Amerikarrek aurre egin beharko diote espainierari eta arazo berbera izango dute frantzieraren aurrean.

G: Galdera bat egin behar dizut eta behar bada ez du zerikusirik handirik izango Quebeceko egoerarekin baina badu eta handia gainera euskararekin... Litekeena al da Quebecen Quebecar nazionalista izatea baina hizkuntzaren aldetik nazionalista ez izatea?

E: Hori beste hainbat eragileren menpe dago. Badaude nazionalistak, modurik zabalenean ulertuta, zeinak 101. Legearen aurka dauden. Jarrera ideologjista da, eta horren arabera independentzia lortu ostean hizkuntz legearen beharrik ez dela egongo uste dute. Lehen ministrari batek egin ditu dagoeneko zenbait adierazpen publiko, esanaz Quebec subirano izatera heltzen denean ez dela hizkuntz legearen beharrik izango. Baina hori guztiz da faltsua.

Quebeceko nazionalista bat, subiranotasuna independentzia bezala ulertuz, Quebeceko garapenaren aldeko ulertuz, frantziar hizkuntzaren alde dago, ezen hizkuntza hain da nortasuneko sinbolo zentrala, ez baitago inor ere legea lege txarra dela esatera ausartzen denik.

Komunitate linguistiko bakoitzean, edo Nazio bakoitzean, edo nahi bezala deitu, norbere hizkuntzaren babeserako eta baiespenerako estrategia bat bultzatzen da, bakoitzak igartzen duen indar erlazioen inguruan egiten duen ebaluaketan oinarrituta.

*Paulo Agirrebaltzategi
Joseba Alvarez*

Itzultzailea: Elena Alvarez